

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ЗАРИМ ЭРХИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭД ТӨРӨӨС ҮЗҮҮЛЭХ ДЭМЖЛЭГ, ХӨНГӨЛӨЛТИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ ГАДААД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Р.Хатанбаатар, А.Пагма, Д.Жигваагүнсэл, Р.Нургүл

1. ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

1.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх эрх зүйн зохицуулалт

- ОХУ-ын “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын тухай”¹⁶⁵ хуулийн 20-24 дүгээр зүйлүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн баталгааг хангах дараах арга хэмжээг хуульчилсан. Үүнд:
- 100-аас дээш ажилтантай байгууллагад ажилтны дундаж тоонд хувь тэнцүүлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг авч ажиллуулах квот тогтоох (2 хувиас доошгүй, 4 хувиас дээшгүй),
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд мэргэжлээрээ хөдөлмөрлөх боломжтой ажлын байрны нөөцийг бий болгох,
- Аж ахуйн нэгж, байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувийн онцлогт тохируулан зохион байгуулсан, нэмэлт тоног төхөөрөмж суурилуулсан тусгай ажлын байр бий болгох явдлыг дэмжих,
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувийн нөхөн сэргээх хөтөлбөрийнх нь дагуу тэдний хөдөлмөрлөх нөхцөлийг бий болгох,
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах, эрхлэх нөхцөлийг бий болгох,
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг шинэ мэргэжил эзэмших сургалтыг зохион байгуулах,
- Ажил олгогчид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ажлын байртай холбоотой мэдээллийг зохих журмын дагуу өгөх зэрэг болно.

ОХУ-ын “Хөдөлмөрийн тухай”¹⁶⁶ хуулийн дагуу хөдөлмөр эрхэлдэг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд дараах хөнгөлөлтийг эдэлдэг. Үүнд:

- 1-2 дугаар группын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажлын цаг долоо хоногт 35 цагаас илүүгүй байна.
- Ийм иргэнд жил бүр ээлжийн амралтыг календарийн 30 хоногоос доошгүй, харин цалингүй амралтыг 60 хүртэл хоног олгоно.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг өөрийнх нь бичгээр өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр амралтын өдөр, шөнийн цагаар ажиллуулахыг хориглоно.

1.2 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурах, бүх шатны боловсрол эзэмших талаарх эрх зүйн зохицуулалт

ОХУ-ын “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын тухай” хуулийн 19 дүгээр зүйлд “Төрөөс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг боловсрол эзэмших явдлыг бүхий л талаар дэмжин, үүний тулд шаардлагатай нөхцөлийг баталгаатай хангана”¹⁶⁷ гэж заажээ.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бүх шатны боловсролыг үнэ төлбөргүй эзэмших эрхийг баталгаажуулсан бөгөөд энэ нь эдгээр иргэд бусад хүмүүсийн нэгэн адил хүний эрх, эрх

¹⁶⁵ФЗ “О социальной защите инвалидов в российской федерации”. www.docs.cntd.ru

¹⁶⁶ФЗ “Трудовой кодекс”. <http://base.garant.ru>

¹⁶⁷ФЗ “О социальной защите инвалидов в российской федерации.” www.docs.cntd.ru

чөлөөг эдлэх, тэдгээрийн бие хүний болон хувийн онцлог, боломжийг хөгжүүлэх, нийгмийн хөгжилд татан оролцуулахад чиглэгддэг байна.

Боловсролын удирдах болон боловсролын үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучууд, тэдгээрийн эцэг, эх, хууль ёсны төлөөлөгчдийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсрол эзэмшихтэй холбоотой мэдээллээр хангах үүрэгтэй.

Мөн дээрх байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсрол эзэмших үйл явцад сэтгэл зүй-сурган хүмүүжүүлэх дэмжлэг үзүүлэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг гэрийн нөхцөлд нь сургахад дэмжлэг үзүүлнэ. Хүүхдээ гэрээр боловсрол олгоход гаргах зардлын хэмжээг ОХУ-ын субъектүүдийн эрх зүйн актын дагуу тодорхойлон эцэг, эхэд нь олгодог байна.

Түүнчлэн ОХУ-ын “Боловсролын тухай”¹⁶⁸ хуулийн дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд мэргэжлийн боловсролыг нэг бус удаа үнэ төлбөргүй эзэмших эрхтэй ба 1-2 дугаар группын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд техникийн дээд сургууль, техникийн дунд боловсролын сургуульд элсэлтийн уралдаант шалгалтгүйгээр элсэн орох эрх эдэлдэг. Үүнээс гадна тэдэнд оюутны цалинг 50 хувь нэмэгдүүлэн олгодог ажээ.

1.3 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өндөр насны тэтгэврийн талаарх эрх зүйн зохицуулалт

Энэхүү асуудлыг ОХУ-ын “Төрийн тэтгэврийн хангамжийн тухай”¹⁶⁹ Холбооны хуулиар зохицуулсан байна. Тус хуулийн дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн тахир дутуугийн тэтгэвэр, өндөр насны тэтгэвэр хоёрын аль нэгийг сонгох эрхтэй, өөрөөр хэлбэл, хөдөлмөр эрхэлж өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох насанд хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн энэ хоёр тэтгэврийн аль өндөр хэмжээтэй тэтгэврийг сонгон авах эрхтэй юм.

Дээрх хоёр тэтгэврийг нэгэн зэрэг авах эрхтэй хүмүүсийн жагсаалтыг хуулиар тодорхой заасан. Дараах хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нэгэн зэрэг тахир дутуугийн ба өндөр насны тэтгэвэр авах эрхтэй. Үүнд:

- Байлдааны ажиллагааны улмаас тахир дутуу болсон,
- Эх орны Агуу их дайнд оролцогч,
- “Ленинградд бүслэгдэгч” тэмдгээр шагнагдсан иргэн зэрэг болно.

2. ХОЛБООНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС

Тус улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашиг, нийгмийн хамгаалал, хөнгөлөлт, тусламжийн талаарх асуудлыг дараах гол хууль эрх зүйн актуудаар зохицуулдаг. Үүнд:

- “Нийгэм, хөдөлмөр эрхлэлт, мэргэжлийн хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангах тухай” хууль - Schwerbehindertengesetz (SchwbG),
- “Нийгмийн тусламж, ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай хууль - Sozialgesetzbuch II (SGBII),
- “Өндөр насны суурь хангамжийн тухай” хууль - Sozialgesetzbuch XII (SGBXII),
- “Дайнд хохирогчдод тусламж үзүүлэх тухай” хууль - Bundesversorgungsgesetz (BVG) зэрэг болно.

¹⁶⁸ФЗ “Об образовании”. www.consultant.ru

¹⁶⁹ФЗ “о государственном пенсионном обеспечении”. www.consultant.ru

ХБНГУ-д хөгжлийн бэрхшээлийг тухайн хүний бие организм үүргээ биелүүлэх чадвараа алдсан хувиар нь тодорхойлон хөгжлийн бэрхшээлийн түвшинг 20-100 хувь гэж ангилан (GradderBehinderung - GdB) тогтоодог байна. Ингэхдээ 50 хувиас доошгүй хөгжлийн бэрхшээлийг хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээл (Schwerbehinderter) гэж тооцон тусгай үнэмлэх олгодог.

2.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх эрх зүйн зохицуулалт

“Нийгэм, хөдөлмөр эрхлэлт, мэргэжлийн хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангах тухай” хуулиар хөдөлмөр эрхэлдэг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалсан байна.

Энэхүү хуулийн §§ 5-12 SchwbG (Beschäftigungspflicht)¹⁷⁰ зүйлийн дагуу 16-аас доошгүй тооны ажилтантай нийтийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд нийт ажлын байрны 6 хувьтай тэнцэх ажлын байранд хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллуулах үүрэгтэй болно. Хэрэв ажил олгогч хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд хийх боломжтой ажлыг нь хийх боломж олгоогүй бол тэрээр тусгай сан болох Integrationsamt жилд 1200 евро төлөх ёстой.

Ажил олгогч нь 6 сараас дээш хугацаагаар ажилласан хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажлаас халахдаа (§§ 15-22 SchwbG) Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нутгийн холбоо (Hauptförsorgestelle des Landes wohlfahrtsverbandes) эсвэл Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ажил олгогчдын зөвлөлдөх албаны зөвшөөрлийг заавал авсан байна.

Хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нь ийм иргэдэд зориулсан тусгай газруудад (Werkstatt für Behinderte) ажил хөдөлмөр эрхлэх эрхтэйгээс гадна тусгай нөхөн сэргээх төвүүдэд (Berufshilfswerke) энгийн өөрт тохирсон мэргэжил эзэмших эрхтэй.

Түүнчлэн 50 хувиас доош түвшиний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн зохих газруудад хандан хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй нэгэн адил эрх эдлэн дээрх хуулийн заалтын дагуу хөдөлмөрлөх эрхээ хамгаалуулах боломжтой ажээ.

Мөн хувийн бизнесээ эрхэлж эхлэх (selbständiger Unternehmer) сонирхолтой хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хөдөлмөрийн бирж ба интеграцийн товчоогоор дамжуулан санхүүгийн дэмжлэг хүртэх эрхтэй.

2.2 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурах, бүх шатны боловсрол эзэмших талаарх эрх зүйн зохицуулалт

ХБНГУ-ын Үндсэн хууль, бусад хууль тогтоомжуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусад хүмүүсийн нэгэн адил боловсрол эзэмших эрхтэй болохыг хуульчилж, төрөөс бүх иргэдэд заавал эзэмших үнэ төлбөргүй бүрэн дунд боловсролыг баталгаатай олгохыг заасан.

Тус улсад боловсролын тухай холбооны гол хуулийн үндсэн дээр муж улс бүрт өөрийн боловсролын хууль үйлчилдэг байна.

Ихэнх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд бусад хүүхдүүдийн нэгэн адил ердийн сургуульд суралцдаг ба ийм онцгой хэрэгцээтэй хүүхдүүд ердийн сургуульд суралцах боломжтой байдаг. Ердийн сургуулиуд эдгээр хүүхдүүдийн хэрэгцээнд тохируулан сурганы арга, арга зүйн үндсэн дээр зохих нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.

¹⁷⁰Schwerbehindertengesetz (SchwbG). <http://behinderung.org/Gesetze/schwbg.htm>

Ийм маягийн инклюзив сургалттай ердийн сургууль нь нийгмийн харилцаанд эерэг уур амьсгалыг бий болгох, бүх нийтийг боловсролд тэгш хамруулах, ялгаварлан гадуурхах үзэлтэй хийх тэмцэлд ихээхэн үр нөлөө үзүүлдэг ажээ.

Ямар нэг шалтгааны улмаас ердийн ерөнхий боловсролын сургуульд суралцах боломжгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд тусгай сургалттай сургуульд суралцдаг.

ХБНГУ-ын боловсролын хууль тогтоомжийн дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд дээд, болон мэргэжлийн боловсрол эзэмших эрхээр бусад хүмүүсийн нэгэн адил хангагдсан ба ихэнх их, дээд сургуулиуд үнэ төлбөргүй байдаг. Үүний зэрэгцээ цөөн тооны оюутан элсүүлдэг зарим факультетад хөгжлийн бэрхшээлтэй элсэгчид зарим хөнгөлөлт эдэлдэг.

Хуулийн дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудын сурах үйл явцын үр өгөөжийг дээшлүүлэх зорилгоор тусгай тусламж авах эрхээр хангасан байдаг ба үүнд зарцуулагдах зардлыг холбооны муж улсын нийгмийн албад хариуцдаг. Харин хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутны эцэг, эх нь дундаж цалингийн хэмжээнээс дээгүүр орлоготой бол тусгай тусламжийн зардлын тал хувийг өөрсдөө хариуцдаг байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутанд түүний суралцахад нь тусламж үзүүлэх хувийн туслагч тодорхой хугацаагаар үйлчилж, тусламж үзүүлэхийг тусгай тусламж гэх бөгөөд энэ нь дадлагын ажил бичих, ном, сурах бичиг олох, дадлага хийх, хараагүй оюутанд хичээлийн материалыг уншиж сонсгох, сонсголгүйд нь хичээлийг нь тэмдэглэж өгөх, өөрөө явах, хөдлөх боломжгүйд нь сургуульдаа явж, хөдөлөхөд нь туслах гэх мэтээр тусладаг ажээ. Ийм маягийн туслагчаар тэр сургуулийнх нь оюутнууд ба тус сургуулийн дэргэдэх ийм тусламж үзүүлэх зорилго бүхий албаны ажилтнууд ажилладаг.

Үүнээс гадна хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнууд сургалтандаа нэмэлт техникийн тусламж авдаг, тухайлбал, тусгай программ бүхий зөөврийн компьютер, хараагүй оюутнууд номын санд тусгай тоноглолгдсон суудал, компьютертай байдаг.

Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудад улирлын шалгалтын хугацааг сунгах, шалгалт өгөх хэлбэрийг сонгох, шалгалтыг тусгайлан өгөх зэрэг хөнгөлөлт үзүүлдэг.

2.3 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өндөр насны тэтгэврийн талаарх эрх зүйн зохицуулалт

ХБНГУ-д 2005 онд “Өндөр насны суурь хангамжийн тухай” хууль - Sozialgesetzbuch XII (SGBXII)-ийг шинэчлэн баталсан ба энэхүү хуулийн дагуу ажил хөдөлмөр эрхэлж байсан хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгохдоо өндөр насны суурь тэтгэвэр дээр 17 хувийн нэмэгдэл авах эрхээр хангагдсан байна¹⁷¹.

3. БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС

1980-аад оны эхээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг “тахир дутуу ба хөдөлмөрийн чадваргүй /хэрэггүй/” гэх утгатай “can fei,” хэмээх ялгаварлан үзсэн нэр томъёогоор нэрийддэг байжээ. 1980-аад оны сүүлч үеэс эхлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тухайд нийгмийн ерөнхий хандлага аажим боловч суурь үндсээрээ өөрчлөгдсөн. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өмгөөлөл идэвхжисэн ба Засгийн газрын зүгээс энэ талаарх санал санаачилгуудыг сайн дэмжиж байсантай холбоотой. Өнөөдөр албан ёсны бичиг баримтууд ба нийтээр «хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс» эсвэл “хөдөлмөрийн чадвараа алдсан хүмүүс” гэх утгатай “can ji ren” хэмээх нэр томъёог хэрэглэж байна.¹⁷²

¹⁷¹§30 Abs.1 SGBXII. www.gesetze-im-internet.de

¹⁷²The Protection of Rights of People with Disabilities in China, By Eric Zhang. www.disabilityworld.org/

Хятадад эдгээр иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах үйл ажиллагаа 1980-аад оноос эрчимжсэн ба тэдгээрийн эрхийг хамгаалах Төрийн Консултай хамтран ажиллах хороо (The State Council Coordination Committee on Disability (SCCCD)), Хятадын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн Холбоо (China Disabled Persons' Federation (CDPF))-г тус тус байгуулсан байна. Эдгээр байгууллага нь өөрийн орон нутаг дахь холбоодын хамтаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийг хамгаалах, тэдэнд хамаарах бодлого гаргах түвшний үйл ажиллагаанд оролцох зэрэгт гол чухал үүргийг гүйцэтгэдэг байна.

3.1 Хууль эрх зүйн орчин¹⁷³

Хятад улс Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын Конвенц 159 /ILO Convention 159/ зэрэг олон улсын хүний эрхийн хамгааллын 20 орчим гэрээ хэлэлцээрт нэгдэн орсон байдаг.

Харин дотоодын хууль эрх зүйн хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих, тэдний сурч боловсрох, ажиллаж амьдрах таатай орчныг бүрдүүлэх, эрхийг хамгаалах харилцааг зохицуулсан олон хууль, журамтай. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамгаалах тухай ерөнхий зарчмуудыг Үндсэн хуульд тодорхой заасан байдаг. Тухайлбал: Үндсэн хуулийн 45-р зүйлд¹⁷⁴: “бүх иргэд... өтөлсөн, өвдсөн эсвэл хөдөлмөрийн чадваргүй (тахир дутуу) болсон үедээ төр, нийгмээс материаллаг тусламж авах эрхтэй. Иргэддээ энэ эрхийг нь эдлүүлэх үүднээс төрөөс нийгмийн даатгал, нийгмийн халамж, эмнэлэг ба эрүүл мэндийн үйлчилгээг хөгжүүлнэ...” гэжээ.

Энэ ч үүднээс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамгаалах дараах хууль, журмуудыг баталсан байна. Үүнд:¹⁷⁵

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамгаалах хууль /Law on the Protection of Persons with Disabilities/
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн тухай журам /Regulations on the Employment of Persons with Disabilities/
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын тухай журам /Regulations on the Education of Persons with Disabilities/
- Арван нэгдүгээр таван жилийн хөгжлийн төлөвлөгөөний үеийн Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн хөтөлбөр /The Outline of the Work for Persons with Disabilities during the 11th Five-year Development Program Period/ зэрэг болно.

Мөн Сонгуулийн хууль, Иргэний хууль, Иргэний үйл ажиллагааны хууль, Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн үйл ажиллагааны хууль, Боловсролын хууль, Дээд боловсролын хууль, Хөдөлмөрийн хууль, Гэр бүлийн хууль, Эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах хууль, Ахмад настнуудын эрхийг хамгаалах хууль, Өв залгамжлалын хууль, Хүүхэд үрчлэлийн тухай хууль, Даатгалын хууль гэх мэтчилэн 30 гаруй хууль тогтоомжид Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, тэдний эрхийг хамгаалахтай холбоотой тодорхой заалтууд байдаг байна.¹⁷⁶

Ийнхүү хэдийгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүстэй холбогдох хууль тогтоомж хангалттай их байгаа боловч тэдгээрийн хууль ёсны хамгааллыг сайжруулахад засаг захиргааны үүрэг оролцоо ихээхэн чухал гэж үздэг.

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамгаалах тухай хууль” нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах тухайд чухал ач холбогдолтой гол хууль юм. Энэ хууль нь 1990 онд батлагдаж, 1991 оноос хүчин төгөлдөр болсон бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй

¹⁷³Мөн тэнд.

¹⁷⁴Constitutions of People's Republic of China, Article 45. www.constitution.org/cons/china.txt

¹⁷⁵Laws and documents. www.cdpc.org.cn/english/lawsdoc/lawsdoc.htm

¹⁷⁶The Protection of Rights of People with Disabilities in China, By Eric Zhang. www.disabilityworld.org/

хүмүүсийн сувилал, боловсрол, ажил эрхлэлт, нийгэм-соёлын амьдрал, халамж, үйлчилгээ, хууль зүйн үүрэг хариуцлага зэрэг асуудлыг хамарсан 9 бүлэг, 54 зүйлтэй.

Уг хуулийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай нийгмийн ухамсрыг дээшлүүлэх зорилгоор Хятад болон үндэсний цөөнхийн 7 хэл ба Брайл үсгээр 10 сая гаруй хувь хэвлэж, Засгийн газрын албад болон Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн олон нийтийн байгууллагуудын сүлжээгээр дамжуулан улс орон даяар түгээсэн байна.

Энэ хуулийн ихээхэн хэсэг нь сувилал, боловсрол, ажил эрхлэлт ба нийгмийн сайн сайхан гэх зэрэг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тусгайлсан хэрэгцээг зохистой хангахад чиглэсэн байна.

Дээрх хуулийн 3-р зүйлд¹⁷⁷: “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс нь улс төр, эдийн засаг, соёл ба нийгмийн салбарууд, гэр бүлийн амьдрал ба бусад бүх талаар бусад иргэдийн адил тэгш эрхийг эдлэх ёстой. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн иргэний эрхийг, нэр төрийг хуулиар хамгаална. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхах, гутаан доромжлох ба эрхийг нь зөрчихийг хориглоно.” хэмээн ялгаварлан гадуурхахын эсрэг зарчмыг үндэслэсэн байна.

Мөн 7-р бүлгийн 48-р зүйлд: 5-р сар бүрийн гурав дахь 7 хоногийн бүтэн сайн өдрийг “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд туслах үндэстний өдөр” болгон тунхагласнаар Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хүндэтгэх соёл ба ёс зүйг сурталчилсан байдаг байна.

3.2 Боловсрол¹⁷⁸

Хятад улс нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурч боловсрох асуудлыг ихээхэн анхаарч ирсэн. Тухайлбал, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамгаалах тухай хуулийн 18-р зүйлд: «Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсрол эзэмших эрхийг төрөөс баталгаажуулна... Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучуудад албан ёсны боловсролыг олгоно... албан ёсны боловсрол эзэмшиж буй сурагчдад төрөөс сургалтын төлбөр ногдуулахгүй.”¹⁷⁹ гэхчлэн заажээ.

Үүнээс гадна «Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын тухай журам», Боловсролын хууль, Тусгай мэргэжлийн боловсролын тухай хууль, Дээд боловсролын тухай хууль гэх зэрэг холбогдох хуулиудад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролыг дэмжихэд чиглэсэн тусгай заалтууд бий. Жишээлэхэд, Боловсролын тухай хуульд¹⁸⁰: “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын үйл ажиллагааг төр дэмжин хөгжүүлнэ», «Төр, нийгэм, сургууль ба бусад боловсролын байгууллагууд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бие ба сэтгэл зүйн шинж чанар, хэрэгцээнд тохируулан боловсрол олгож, тусалж, таатай нөхцөлийг нь бүрэлдүүлж өгөх ёстой” гэжээ.

Дээрхээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тусгай сургуулийг төрийн холбогдох хууль, дүрмийн дагуу боловсролын захиргааны албадын хяналт шалгалт, зөвшөөрлийн дагуу байгуулах ба барилгыг тэдний тусгай эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн барихыг шаардахаас гадна ердийн сургуулиуд ч, тэдний үнэнхүү бодит нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг суралцах таатай орчин нөхцөлөөр нь хангаж өгөх ёстой гэж үздэг байна.

¹⁷⁷Law on the Protection of Persons with Disabilities. www.cdpf.org.cn/english/lawsdoc/

¹⁷⁸The Protection of Rights of People with Disabilities in China, By Eric Zhang. www.disabilityworld.org/

¹⁷⁹Law on the Protection of Persons with Disabilities. www.cdpf.org.cn/english/lawsdoc/

¹⁸⁰Education Law of the People's Republic of China. www.moe.edu.cn/publicfiles/

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын тухай журамд Сургуулийн өмнөх боловсрол, Албан ёсны боловсрол, Мэргэжлийн сургалт боловсрол, ба насанд хүрэгчдийн боловсрол, Багш нар болон Материаллаг нөхцөлийн баталгаа зэргийг илүү нарийн тусгасан байна. Журам¹⁸¹ нь 9 бүлэг, 52 зүйлтэй.

Журам ёсоор¹⁸² бүх түвшний Ардын засгийн газрууд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын зардлыг төлөх санг бүрдүүлэх үүрэгтэй ба, тэдгээр сангууд нь баталгаатай байж, боловсролын үйл ажиллагааны зардал өсөхийн хэрээр эрэлт хэрэгцээнийх нь дагуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын хөгжилд хэрэглэгдэх тусгай тэтгэлгийн сангуудыг байгуулж болно. Мөн бүх шатны орон нутгийн Ардын засгийн газруудаас албан ёсны боловсролд зориулан бүрдүүлсэн сангууд ба сургалтын төлбөрийн илүү төлөлтөөс үүссэн хуримтлалын тодорхой хувийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд залуучуудын албан ёсны боловсролд зарцуулах ёстой байдаг байна.

Энэ мэт хууль эрх зүйн боловсронгуй зохицуулалтын үр дүнд Төрөөс тэдгээр иргэдийн сурч боловсрох орчныг бүрдүүлэх, үнэ төлбөргүй суралцах боломжийг хангахын сацуу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролыг дэмжих олон төсөл хөтөлбөр сангууд бий болох орчин нөхцлийг бүрдүүлсэн байна.

Тухайлбал, Тусгайлан зохион байгуулагддаг хонжворт сугалаанаас санхүүждэг Боловсролын сан нь ядуу өрхийн сургуулийн өмнөх шатны боловсролын насны хөгжлийн бэрхшээлтэй 10 000 гаруй хүүхдүүдэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлсэн байна. Энэ сан өөр олон сувгаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд сургуулийн өмнөх шатны боловсрол олгоход дэмжлэг үзүүлсэн байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан тусгай сургуулиуд байхын зэрэгцээ маш олон ердийн буюу үндсэн сургуулиуд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг элсүүлэн авдаг. Учир нь зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс ердийн сургуульд суралцахыг сонгох нь элбэг байдаг байна.

Дээд боловсролын тухай хууль ёсоор¹⁸³ бол аль ч сургууль ямарваа оюутныг хөдөлмөрийн бэрхшээлтэйгээр нь үндэслэн элсүүлэн авахаас татгалзах ёсгүй. Гэсэн хэдий ч, хөгжлийн бэрхшээлтэй зарим оюутнууд зарим их сургуулийн биеийн тамирын шалгалтын шаардлага зэргээс үүдэн багагүй саад бэрхшээлтэй тулгарсан хэвээр байгаа юм. 2013 оны байдлаар¹⁸⁴ 7538 хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутан үндсэн дээд боловсролын сургуулиудад, харин 1388 хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутан тусгай дээд боловсролын сургуулиудад элсэн орсон байна.

3.3 Ажил эрхлэлт

Хятадад ажил хөдөлмөр эрхлэх эрхийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамгаалах хуулиар баталгаажуулдаг. Энэ хуульд¹⁸⁵: *“Ажил эрхлэлт, сүй тавих, нийгмийн байдлыг тогтоох, дэмжих, техникийн эсвэл мэргэжлийн цолыг тодорхойлох, хөдөлмөрийн хөлсийг тогтоох, тэтгэмж ба нийгмийн даатгал эсвэл аливаа бусад талаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ялгаварлан үзэх ёсгүй”* гэжээ.

Энэ ч үүднээс Засгийн газраас бүх улсын болон хувийн салбарын ажил олгогч нарт ажлын байрны 1,5%-аас багагүй орон тоог хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст гаргах ёстой

¹⁸¹Regulations on the education of persons with disabilities, Beijing, China, 1997. www.cdcpf.org.cn/english/lawsdoc

¹⁸²Мөн тэнд.

¹⁸³Higher Education Law of the People's Republic of China. www.moe.edu.cn/publicfiles/

¹⁸⁴Statistical Communique on the Development of the Work for Persons with Disabilities in 2013. www.cdcpf.org.cn/english/

¹⁸⁵Law on the Protection of Persons with Disabilities. www.cdcpf.org.cn/english/lawsdoc/

гэсэн квотын системийг шаардах болжээ. Үүнийг орон нутгийн, мужийн захиргааны тусгай захирамж, журмын дагуу үндэслэсэн байдаг. Ингэснээр энэ квотын шаардлагыг биелүүлээгүй газрууд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн хамгааллын сан-д төлбөр төлөх ёстой ба, үүгээрээ тэдгээр иргэдийн тусгай мэргэжлийн сургалт зэрэгт хандив тусламж үзүүлж байгаа хэрэг болдог байна. Энэ талын хяналт мониторингийн ажлыг татварын албад ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах байгууллагууд хийдэг.

Засгийн газар нь татварын хөнгөлөлт урамшуулал, санхүү, техник ба бусад тусламж зэргээрээ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст ажил олгосон байгууллагуудыг дэмжих ба, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хувиараа хөдөлмөр эрхлэхэд нь дэмжин урамшуулдаг¹⁸⁶ байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хамгааллын хууль ба бусад холбогдох бодлогуудын шаардлагаар 2001 оны 6-р сард Барилгын Яамнаас Хотын зам ба барилга байгууламжийн хэрэглээний тухай загварын дүрмийг (JGJ 50-2001) 1988 оны бичиг баримтад үндэслэн шинэчлэн баталжээ. Эдгээр дүрмийг бүх хотын зам, барьж байгуулсан орчин, нийтийн хэрэглээтэй холбогдох хэрэгслүүд, байр, албан өрөө, бизнес, үйлчилгээ, соёл, боловсрол, спортын арга хэмжээ, ажлын газрууд, шинээр баригдах болон засварлагдаж буй бүх барилгуудад баримтлах бөгөөд энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн таатай орчинг бүрдүүлж буй хэрэг юм. Энэ нь албан ёсны шаардлага болсон учир бүрэн хэрэгждэг.

Хөдөлмөрийн тухай хуулинд (1) Тэтгэвэрт гарах; (2) Өвдөх эсвэл гэмтэж бэртэх; (3) Ажлын байран дээрээ тахир дутуу болох эсвэл ажил мэргэжлийн өвчнөөр өвдөх; (4) Ажилгүй болох; (5) Хүүхэд төрүүлэх тохиолдлуудын алинд боловч нийгмийн даатгалын үйлчилгээнд хамрагдан холбогдох тэтгэмжийг авах эрхтэй.¹⁸⁷

3.4 Өндөр насны тэтгэвэр

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өндөр насны тэтгэврийн асуудлыг Өндөр нас, Хөгжлийн бэрхшээлтэй ба тэжээгчээ алдсаны тэтгэмжийн тухай журмаар зохицуулахаас гадна Хөдөлмөрийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын тухай хууль, Халамжийн тухай хуулиар зохицуулдаг.

Өндөр нас, Хөгжлийн бэрхшээлтэй ба Тэжээгчээ алдсаны тэтгэмжийн тухай журамд зааснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст эрт тэтгэврийн насанд хүрээгүй буюу өндөр насны тэтгэврийн шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд Хөдөлмөрийн чадварын үнэлгээний хорооны анагаахын мэргэжилтнүүдийн тогтоосон түвшинг үндэслэн 10 түвшингээр тэтгэвэр олгодог байна. Энэ нь бүрэн хөдөлмөрийн чадваргүй хүмүүст олгодог тэтгэвэр бөгөөд тогтмол удаан хугацаанд олгох тэтгэвэр юм.

Харин хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн тэтгэврийн насанд хүрсэн болон өндөр настны тэтгэврийн шаардлагыг хангасан тохиолдолд өндөр настны эрт тэтгэврийг тогтоолгож болох бөгөөд өндөр настны тэтгэвэр нь хөдөлмөрийн бэрхшээлтэйн тэтгэврээс бага байгаа тохиолдолд тэнцвэржүүлэх үүднээс зөрүүг Нийгмийн даатгалын сангаас олгодог.¹⁸⁸ Өндөр настны эрт тэтгэврийн нөхцөл нь хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан 50 нас хүрсэн эрэгтэй, 45 нас хүрсэн эмэгтэй дор хаяж 10 жил ажилласан байх, эсвэл хөдөлмөрийн хүнд, хортой нөхцөлд наанадаж 8-10 жил тасралтгүй ажилласан 55 нас хүрсэн эрэгтэй, 45 нас хүрсэн эмэгтэй байхыг тус тус шаарддаг.

¹⁸⁶Regulations on the Employment of Persons with Disabilities. www.cdprf.org.cn/english/lawsdoc/

¹⁸⁷Law of Labor in China. www.jus.uio.no/lm/china.labor.law.1994/doc.html

¹⁸⁸Old age, disability, survivors Regulatory Framework. www.socialsecurity.gov/policy/

2013 оны байдлаар¹⁸⁹ Хот суурин газрын 1.62 сая хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн өндөр насны тэтгэвэр авч байгаа бол орон нутгийн 6,281 сая хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн өндөр насны тэтгэвэр авч байна.

3.5 Мэдээлэл, үйлчилгээ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамгаалах хуулиар¹⁹⁰ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн мэдээлэл ба харилцаа холбоог хэрэглэх боломжийг баталгаажуулсан байдаг.

Улс үндэстний хэмжээний стандарт дохионы хэлийг хэдийнээ боловсруулсан бөгөөд Хятадын Брайл Хэвлэлийн газар ба бусад хэвлэн нийтлүүлэгчид Брайл үсэгтэй болон сонсдог ном, сэтгүүл хэвлүүлэх ажлыг хийж байна. Үүнд үндсэн хууль ба бусад хуулиудыг ийм хэлбэрээр хэвлүүлэх ажил ч орж байна.

Эдийн засгийн өндөр хөгжилтэй бүс нутгуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дунд тэдэнд зориулсан хэд хэдэн сониныг хэвлэн гаргаж түгээсэн. Тухайлбал, Бээжинд «Chinese Times» сониныг, Хятадын Хөгжлийн бэрхшээлтэй Хүмүүс гэдэг сар тутмын сэтгүүл зэрэг болно.

Хууль ёсоор¹⁹¹ хараагүй иргэдэд зориулсан унших материалыг улсын шуудангаар үнэ төлбөргүй хүргэх ёстой байдаг байна.

4. АВСТРАЛИ УЛС

4.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ялгаварлан гадуурхахын эсрэг хууль¹⁹²

Хэсэг 2 – Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ялгаварлан гадуурхахыг хориглох

Бүлэг 1 – Хөдөлмөрийн ялгаварлан гадуурхалт

15. Хөдөлмөр эрхлэлтээр ялгаварлан гадуурхах

(1) Ажил олгогч, эсхүл ажил олгогчийн нэрийн өмнөөс үүрэг гүйцэтгэж буй этгээдийн зүгээс хүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэй нь хувьд доор дурдсан хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхах нь хууль бус:

- (a) ажлын байранд тавигдах шаардлагыг тодорхойлох зорилгоор тавигдах зохицуулалтаар;
- (b) ажлын байрыг хэнд өгөхийг тодорхойлохдоо;
- (c) ажлын байр санал болгох нөхцөлөөр.

(2) Ажил олгогч, эсхүл ажил олгогчийн нэрийн өмнөөс үүрэг гүйцэтгэж буй этгээдийн зүгээс ажилтныг хөгжлийн бэрхшээлтэй нь хувьд нь доор дурдсан хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхах нь хууль бус:

- (a) ажил олгогчийн зүгээс ажилтны хөдөлмөр эрхлэх нөхцөл, хугацаагаар;
- (b) хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд зориулсан тоноглол хийхгүй байх, тоноглолыг хязгаарлах, ажилтны албан тушаал ахих, өөр ажилд шилжих, сургалтанд хамрагдах болон ажлын байртай нь холбоотой бусад ололт, дэвшилд хүрэх нөхцлийг нь хаах, хязгаарлах;
- (c) ажилтныг халах;
- (d) ажилтанд бусад хэлбэрээр хохирол учруулах.

¹⁸⁹Statistical Communique on the Development of the Work for Persons with Disabilities in 2013.

www.cdpf.org.cn/english/statistics/

¹⁹⁰Law on the Protection of Persons with Disabilities, Article 37,38. www.cdpf.org.cn/english/lawsdoc/

¹⁹¹Мөн тэнд.

¹⁹²Disability Discrimination Act 1992. www.comlaw.gov.au

Мөн энэ бүлгийн 16, 17, 18 дугаар заалтуудад худалдааны агент (*commission agents*), гэрээт ажилтан, хоршооллогчдын хувьд дээр дурдсан 15 дугаар заалттай адилаар хүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэйн хувьд нь ялгаварлан гадуурхах нь хууль бус гэж тодорхойлжээ.

Энэ бүлгийн 19 дүгээр зүйлээр тодорхой мэргэжилийн дадлага олгох, мэргэшүүлэх, зөвшөөрөл олгох болон эгүүлэн хураах эрх, үүрэг бүхий тусгай байгууллагуудын зүгээс; 20 дугаар зүйлд аливаа бүртгэгдсэн байгууллага, түүний удирдлагын хорооны зүгээс хүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэйн хувьд нь ялгаварлан гадуурхах нь хууль бус болохыг тус тус тодорхойлсон байна.

21. Хөдөлмөр эрхлэлтийн агентлагууд

(1) Хөдөлмөр эрхлэлтийн агентлагууд хүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэйн хувьд нь дараах хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахыг хуулиар хориглоно:

- (a) өөрийн үзүүлдэг аливаа үйлчилгээг үзүүлэхээс татгалзах;
- (b) өөрийн үзүүлдэг аливаа үйлчилгээг үзүүлэхдээ тавигдах нөхцөл, хугацаагаар;
- (c) өөрийн үзүүлдэг аливаа үйлчилгээг үзүүлэх арга хэлбэрээр.

Бүлэг 2 – Бусад хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхалт

22 Боловсрол

(1) Боловсролын байгууллага хүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэйн хувьд нь дараах хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахыг хуулиар хориглоно:

- (a) хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний суралцах хүсэлтийг хүлээн авахгүй байх, татгалзах;
- (b) суралцуулахаар авах нөхцлөөр ялгавар тогтоох.

(2) Боловсролын байгууллага суралцагчийг хөгжлийн бэрхшээлтэйн хувьд нь дараах хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахыг хуулиар хориглоно:

- (a) хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид зориулсан тоноглол хийхгүй байх, тоноглолыг хязгаарлах, боловсролын байгууллагын зүгээс олгох аливаа хөнгөлөлтийг хязгаарлах;
- (b) суралцагчийг хасах;
- (c) суралцагчид бусад хэлбэрийн хүндрэл учруулах.

(2A) Боловсролын байгууллага хүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэйн хувьд нь дараах хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхах нь хууль бус:

- (a) сургалтын хөтөлбөр болон дадлагын курсын агуулгыг боловсруулахдаа суралцагчын оролцох боломжийг хаасан, эсхүл хүндрэл учруулсан;
- (b) дээрх заалтанд тусгагдсан агуулга бүхий сургалтын хөтөлбөр болон дадлагын курсыг батлах.

4.2 Өндөр насны тэтгэвэр

1908 онд Өндөр насны болон тахир дутуугийн тэтгэврийн хууль (*Invalid and Old-Aged Pensions Act 1908*) батлагдаж, 1910 оноос хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тэтгэвэр олгож эхэлжээ. Энэ тэтгэврийг цалин хөлстэй хөдөлмөр эрхлэн бие даан амьдрах бололцоогүй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулан бий болгосон. Дээрх хуулиар 16 нас хүрсэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг гэр бүл, төрөл төрөгсдийн зүгээс дэмжлэг авахгүй гэж үзэж, тэтгэвэр тогтоодог.

Одоо 1991 онд батлагдсан Нийгмийн хамгааллын хуулиар (*Social Security Act 1991*¹⁹³) хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамж, тэтгэвэр, бусад хөнгөлөлтүүдийг зохицуулдаг. Энэ хуулийн 2 дугаар хэсгийн (*Chapter 2-Pensions, benefits and allowances*) Бүлэг 2.3.-т

¹⁹³Social Security Act 1991. www.comlaw.gov.au

(*Part 2.3-Disability support pension*) хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тэтгэврийн талаар заасан байдаг.

Энэ хуулиар:

- 16 наснаас тэтгэврийн нас хүртэл
- Хараагүй болон бие, оюун, сэтгэцийн хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэйд тооцогдох
- Хөдөлмөрлөх чадваргүй, эсхүл хөгжлийн бэрхшээлээсээ шалтгаалан ойрын 2 жилд долоо хоногт 15 ба түүнээс дээш цагаар ажиллаж, хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээгээр цалинжихын тулд дахин бэлтгэгдэх шаардлагатай хүмүүс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тэтгэвэр авна.

Австралид өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох нас нь:

- 1949 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс өмнө төрсөн эмэгтэй 64,5 насандаа, 1949 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс 1952 оны 6 дугаар сарын 30-ны хооронд төрсөн эмэгтэй 65 насандаа, 1952 оны 7 дугаар сарын 1-нээс өмнө төрсөн эрэгтэй 65 насандаа тус тус тэтгэвэрт гарах эрхтэй болно. Харин 2017 оны 6 дугаар сарын 1-нээс эхлэн тэтгэвэр тогтоох насыг 65-аас 65 нас 6 сар болгон нэмэгдүүлнэ. Ингээд цаашид тэтгэвэр тогтоох насыг 2 жил тутамд 6 сараар нэмэгдүүлж, 2023 оны 7 сарын 1 гэхэд 67 нас хүргэнэ.
- 1991 оны Нийгмийн хамгааллын хуулийн 55 дугаар зүйлд зааснаар өндөр насны ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тэтгэврийн хэмжээг хараагүй хүний хувьд энэ хуулийн 1065 дугаар зүйлээр, бусад хүний хувьд 1064 дүгээр зүйлээр тогтооно.

5. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

Солонгост хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний боловсрол, төрөөс үзүүлэх тусламж дэмжлэг, хөнгөлөлт болон бусад асуудлыг ерөнхийд нь *Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний халамжийн тухай хуулиар* (*Act on Welfare of persons with disabilities*)¹⁹⁴ зохицуулдаг.

Энэ хуулийн зорилт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд халамж үйлчилгээ үзүүлэх, тэдний нийгмийн оролцоог урамшуулан дэмжих замаар нийгэмд бусдын адил амьдрах нөхцөл бололцоогоор хангах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ая тухтай амьдрах нөхцөл болон түүний эрхийг хангах талаар төр, орон нутгийн засаг захиргааны үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгох, зөвхөн мөнгө өгөх биш, эмнэлэгийн үйчилгээ, нөхөн сэргээх эмчилгээ, боловсрол, ажил эрхлэх, амьдралын нөхцөлөө дээшлүүлэх зэрэг тэдний хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлж бие даан амьдрах бололцоо болон амьжиргааны тогтвортой байдлыг дэмжихэд оршино.

Хуулинд тодорхойлсноор, биеийн болон оюуны чадамжаа урт хугацаагаар алдсаны улмаас нийгмийн болон өдөр тутмын амьдралд хэвийн амьдрах чадвараа алдсан хүнийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн гэнэ.

Биеийн чадамжаа алдах гэж биеийн гаднах болон дотоод эрхтэний хэвийн үйл ажиллагаанд бэрхшээл үүсч хэвийн ажиллагаа алдагдахыг хэлнэ.

Оюуны чадамжаа алдах гэж сэтгэхүйн хөгжлийн бэрхшээл, эсвэл сэтгэцийн өвчинтөй тохиолдлыг хэлнэ.

¹⁹⁴Act on Welfare of persons with disabilities. http://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/

5.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний сурах, бүх шатны боловсрол эзэмшихэд төрөөс үзүүлэх дэмжлэг, хөнгөлөлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний боловсролын асуудлыг *Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тусгай боловсролын тухай хууль (Act on Special education for disabled person)*¹⁹⁵ болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоор зохицуулдаг.

Хуулийн зорилт төр, орон нутгийн засаг захиргаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, зэрэгт нь тохирсон тусгай боловсролоор хангах, сурч боловсрох орчин бүрдүүлэх зэргээр тэдний нийгмийн оролцоог хангах, авьяас чадвар, чадавхийг хөгжүүлэн дэмжихэд оршино.

Төр, орон нутгийн засаг захиргаа дараах үүрэгтэй. Үүнд:

- Төр, орон нутгийн засаг захиргаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нас, боломж бололцоо, хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, зэрэгт нь тохирсон үр ашигтай боловсрол олгох ба түүний агуулга, арга хэлбэрийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн оролцоонд тохируулан сайжруулахад шаардлагатай арга хэмжээг авна.
- Төр, орон нутгийн засаг захиргаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний боловсролын талаарх судалгаа шинжилгээний ажлыг урамшуулан дэмжинэ.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нөхцөл байдал, онцлогт тохирсон мэргэжил олгох сургалтын системийг боловсруулна.

Боловсролын байгууллагын үүрэг:

- Аль ч шатны сургуулийн удирдлага хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний суралцах хүсэл, хэрэгцээг хүндэтгэн үзэх ба зүй зохисгүй хандаж болохгүй. Тухайлбал, сургуульд суралцах хүсэлт гаргах, эсвэл элсэлтийн шалгалтыг амжилттай өгч элсэх хүсэлт гаргахад хөгжлийн бэрхшээлтэй гэх шалтгаанаар татгалзаж болохгүй.
- Бүх боловсролын байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг сургуульд элсэн орох болон суралцахад хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, зэрэгт нь тохирсон тав тухтай, тусгай нөхцөлөөр хангах ба бусад шаардлагатай арга хэмжээг авна.

Хуулинд тодорхойлсноор тусгай боловсрол гэдэг нь тусгай боловсрол авах эрх бүхий хүмүүст зориулсан ба тэдний онцлогт тохирсон боловсролоор хангах *“тусгай боловсролд хамаарах үйлчилгээ” (special education-related services)* юм.

“Тусгай боловсролд хамаарах үйлчилгээ” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг сурч боловсроход чухал шаардлагатай, хүний оролцоотой дэмжлэг туслалцаа болон материаллаг тусламжийг хэлнэ. Үүнд:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, түүний гэр бүлд боловсролтой холбоотой болон бусад зөвлөгөө өгөх;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эмчилгээнд (физик) дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд боловсрол эзэмшихэд нь туслах тусгай бэлтгэгдсэн хүнээр хангах;
- Бүх шатны сургууль нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг сурч боловсроход тохиромжтой сургалтын орчин, тусгай хэрэгсэл, зориулалтын техник, төхөөрөмжөөр хангах;
- Бүх шатны сургууль хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг автобус унаагаар хангах, сургуулийн төлбөр зардлыг хариуцах, суралцахад тав тухтай орчин бүрдүүлэх гэх мэт суралцахад шаардлагатай нөхцөлөөр хангах;
- Сургуулийн дэргэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд зориулсан дотуур байртай байх;
- Интернет болон бусад хэлбэрээр мэдээлэл авах боломжоор хангах зэрэг үйлчилгээнүүд багтана.

¹⁹⁵Act on special education for the disabled persons. http://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн:

- Ердийн сургуульд ердийн боловсрол эзэмших;
- Ердийн сургуульд тусгай боловсрол эзэмших;
- Тусгай сургуульд, эсвэл тусгай боловсролын төвд боловсрол эзэмших боломжтой.

Түүнээс гадна боловсрол олгох дараах 3 хэлбэр байдаг. Үүнд:

- 1) *Integrated education*: Хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, зэргээс үл хамааран нас чацуу хүмүүсийг нэгтгэн ердийн сургуулийн зарчмаар боловсрол олгоно. Сургуулийн удирдлага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг сурч боловсрох нөхцөлөөр хангах цогц төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлнэ. Үүнд тусгай сургалтын хөтөлбөр зохиох, хүний тусалцаагаар хангах, тусгай хэрэгсэл, зориулалтын техник төхөөрөмжөөр хангах, тусгай багш бэлтгэх зэрэг асуудлыг хамруулна. Түүнчлэн, тусгай анги нээж хуулинд заасан стандартын дагуу тоноглож тохижуулна.
- 2) *Individualized education*: Тухайн хүний нөхцөл байдал, онцлогт нь тохирсон зорилго, хөтөлбөр, арга барил, тусгай боловсролд хамаарах үйлчилгээ бүхий тусгай хөтөлбөрийг боловсролын бүх шатанд боловсруулж хэрэгжүүлнэ. Бүх шатны сургууль нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд боловсрол олгохын тулд тусгай баг зохион байгуулах ба үүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний асран хамгаалагч, багш, тусгай боловсролын багш, ирээдүйн ажил мэргэжил буюу ажил хөдөлмөр эрхлэхэд бэлтгэх багш, “тусгай боловсролд хамаарах үйлчилгээ”-ний хүрээнд бэлтгэгдсэн хүн хамрагдана. Тусгай баг нь семестер тутамд шинэ хичээлийн хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлдэг. Суралцагч өөр сургууль руу шилжих, эсвэл анги дэвших, дээд шатны сургуульд ороход хичээлийн хөтөлбөрийг дамжуулж өгнө.
- 3) *Itinerant education*: “Тусгай боловсролд хамаарах үйлчилгээ”-ний хүрээнд бэлтгэгдсэн хүн, эсвэл тусгай боловсролын багш бүх шатны сургуульд, эрүүл мэндийн байгууллагад, гэрт нь очиж боловсролын үйлчилгээ үзүүлнэ. Энэ тохиолдолд тусгай боловсролын төвүүд болон сургуулиудад тусгай багш, эсвэл “тусгай боловсролд хамаарах үйлчилгээ”-ний хүрээнд бэлтгэгдсэн хүнийг ажиллуулна. Хэрэв хөгжлийн бэрхшээлээс шалтгаалан тодорхой хугацаанд сургуульд явах боломжгүй бол энэхүү хэлбэрээр боловсрол эзэмших боломжтой. Мөн хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас хөдлөх боломжгүй, эмнэлэг, асрамжийн газар болон гэртээ байдаг бол тусгай боловсролын багш, эсвэл тусгай бэлтгэгдсэн хүн очиж боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх юм.

5.2 Ажил хөдөлмөр эрхлэх бэлтгэл сургалт (Education for future career and vocation).

Холбогдох агентлагууд хамтран ажиллах замаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг боловсрол эзэмшсэний дараа нийгэмд ажил хөдөлмөр эрхлэхэд бэлтгэлтэй болгох, биеэ даан амьдрахад сургах юм.

Ахлах-дунд сургууль болон дээд шатны сургуулиуд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ирээдүйд ажил хөдөлмөр эрхлэх бэлтгэл сургалтыг зохион байгуулдаг. Сургуулийн зүгээс стандартын дагуу сургалтын орчин бүрдүүлж, бусад шаардлагатай зүйлсээр хангах үүрэгтэй. Энэ сургалтын хүрээнд мэргэжил дээшлүүлэх, мэргэжлийн боловсрол олгох болон ажлаар хангана. Түүнээс гадна, өдөр тутмын амьдрал болон нийгэмд дасан зохицож бие даан амьдрах чадварыг эзэмшүүлэх юм.

Тусгай боловсролын байгууллага нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажил хөдөлмөр эрхлэхэд бэлтгэх зорилготой мэргэших тэнхим байгуулж, 1 ба түүнээс дээш жилийн сургалт явуулна. Тусгай сургалтын төвүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг энэхүү сургалтаар хангахын тулд холбогдох агентлагуудтай хамтарч ажилладаг.

Тусгай боловсролын сургууль болон бусад бүх шатны сургууль нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний боловсролд зориулж тусгай ангиудыг нээж ажиллуулна. Үүнд:

- Цэцэрлэгийн анги. Хэрэв тусгай боловсрол эзэмших суралцагчийн тоо 1-4 байвал 1 анги, 4-өөс их бол 2 болон түүнээс олон ангитай байна.
- Бага анги болон бага дунд анги. Суралцагчийн тоо 1-6 бол 1 анги, 6-аас их бол 2 болон түүнээс их анги байгуулна.
- Ахлах дунд анги. Суралцагчийн тоо 1-7 бол 1 анги, 7-оос их бол 2 болон түүнээс олон ангитай байна.

Цэцэрлэг, бага сургууль, бага дунд сургууль, ахлах дунд сургуулийн боловсрол нь заавал эзэмших боловсролд тооцогддог бөгөөд үүнийг 3-17 настай хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ч эзэмших боломжтой.

Аль ч шатны сургууль, түүний удирдлага хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний суралцах хүсэлтийг хүлээн авахаас, элсэлтийн шалгалтад оруулахаас, шалтгалтаа амжилттай өгсөн иргэнийг суралцуулахаас татгалзах зэргээр ялгаварлан гадуурхаж, түүний суралцах боломжийг хааж болохгүй.

5.3 Хөдөлмөр эрхлэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэх асуудлыг Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, мэргэжлийн чадварыг сэргээх тухай (*Employment promotion and vocational rehabilitation*)¹⁹⁶ хуулиар зохицуулдаг.

Төр, орон нутгийн засаг захиргаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний боловсрол эзэмших, хөдөлмөр эрхлэх, энэ талаар олон нийтэд сурталчлан таниулах болон түүнтэй холбоотой үйл ажиллагааг байнга дэмжиж ажилладаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор бизнес эрхлэгчид болон олон нийтэд илүү сайн ойлголт өгөх талаар түлхүү анхаардаг байна. Ялангуяа, хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэй хүнийг илүү анхаарч үздэг.

Төр, орон нутгийн захиргаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор бизнес эрхлэгчид, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болон тэдний хөдөлмөр эрхлэлтэд санаа тавьж буй байгууллага, хүний үйл ажиллагааг урамшуулан дэмждэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаанд зарцуулагдах зардлын зарим хэсгийг төрөөс санхүүжүүлдэг.

Төр, орон нутгийн засаг захиргааны үүрэг:

- Төр, орон нутгийн засаг захиргаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажилд зуучилж хөдөлмөр эрхлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- Төр, орон нутгийн засаг захиргаа нь мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, мэргэжлийн чадварыг хөгжүүлэх, ажил мэргэжилд дасан зохицох сургалт зохион байгуулах, ажилд сургаж авах зэргээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг авьяас чадвар, чадавхид тохирсон ажилтай болгоход шаардлагатай арга хэмжээг авна.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд тохиромжтой мэргэжлийн төрөл болон бусад хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой судалгаа шинжилгээний ажлыг урамшуулан дэмжинэ.

¹⁹⁶Employment promotion and vocational rehabilitation of disabled persons. http://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/

Бизнес эрхлэгчдийн үүрэг:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд хамтарч ажиллах бөгөөд тэдний авьяас чадвар, чадавхид тохирсон ажлаар хангах болон ажил эрхлэх талаар зохих бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажил хөдөлмөр эрхлэхэд ялгаварлан гадуурхаж болохгүй.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг мэдлэг, мэргэжлээ дээшлүүлэх боломжоор хангах, ажлын байрандаа тогтвортой ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, өргөжүүлэхэд анхаарч ажиллах үүрэгтэй. Үүнд хөдөлмөрийн яамнаас бизнес эрхлэгчид дэмжлэг туслалцаа үзүүлдэг.
- Хөдөлмөрийн яам нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх үндсэн төлөвлөгөөг боловсруулах бөгөөд үүнд дараах асуудлыг тусгана:
- хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, мэргэжлийн чадварыг сэргээх;
- хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангийн талаар;
- хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бусад үйл ажиллагааг оруулна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихийн тулд төр, орон нутгийн засаг захиргаа болон холбогдох яамдууд дараах дэмжлэг туслалцаа, хөнгөлөлтүүдийг үзүүлдэг.

Мэргэжлийн чиг баримжаа олгох (Vocational Guidance)

Хөдөлмөрийн яам болон Эрүүл мэнд, нийгэм хамгааллын яамнаас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний онцлог, хэрэгцээ, чадавхид тохирсон ажлаар хангахын тулд мэргэжлийн талаар зөвлөгөө өгөх, мөн тэдний мэргэжлийн чадварыг тодорхойлох, ажлын байранд дасан зохицох чадварыг (workplace skill) үнэлэх, хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх мэдээллээр хангах зэргээр мэргэжлийн чиг баримжаа олгодог. Шаардлагатай тохиолдолд энэхүү үйлчилгээг үзүүлдэг мэргэжлийн байгууллагад хандах бөгөөд холбогдох зардлыг яамнаас гаргана. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн эрхлэхэд тохиромжтой ажлын байр болон ажлын төрлийг хөгжүүлэхэд анхаарч ажилладаг.

Түүнчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох үйл ажиллагаа эрхлэх гэж буй, эрхлэж буй байгууллага болон хүнд зээл, мөнгөн тусламж олгох замаар дэмжлэг үзүүлнэ.

Мэргэжлийн сургалтаар хангах (Vocational Adjustment Training)

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих асуудлаар Хөдөлмөрийн яам нь Эрүүл мэнд, нийгэм хамгааллын яамтай хамтран ажилладаг ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хүсэл эрмэлзэл, авьяас чадвар, чадавхид тохирсон мэргэжлийн сургалтаар хангах хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг.

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйл ажиллагаа явуулж буй этгээдэд түүний энэхүү үйл ажиллагаанд зориулж зээл, мөнгөн тэтгэмж олгох зэргээр урамшуулан дэмждэг байна. Түүнчлэн, хөтөлбөр болон сургалтанд хамрагдаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд мөн зээл, сургалтын тэтгэмж олгох замаар дэмжлэг туслалцаа үзүүлдэг.

Ажлын байранд дасан зохицох чадварыг хөгжүүлэх (Workplace Skill Development Training)

Хөдөлмөрийн яам хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хүсэл эрмэлзэл, авьяас чадвар, чадавхид тохирсон ажлын байранд дасан зохицох чадварыг хөгжүүлэх хөтөлбөр гаргана.

Энэ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж буй байгууллага, хүнд мөн үүнд хамрагдан суралцаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд зээл, мөнгөн тэтгэмж, сургалтын тэтгэмж олгох зэргээр дэмжлэг үзүүлнэ.

Ажил үүргээ биелүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх (Supportive Employment)

Хөдөлмөрийн яам болон Эрүүл мэнд, нийгэм хамгааллын яамнаас хөгжлийн бэрхшээл нь илүү хүнд бөгөөд үүний улмаас ажил үүргээ биелүүлэхэд бэрхшээл үүсч буй хүмүүст зориулан тусгай хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг. Өөрөөр хэлбэл, ажил үүргээ хүндрэлгүй, амар хялбар гүйцэтгэхэд шаардлагатай тусламжаар хангах юм.

Protective employment

Төр, орон нутгийн захиргаа нь ердийн ажлын орчинд ажиллах боломжгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг тусгай ажлын орчноор хангах хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг.

Ажилд зуучлах үйлчилгээ (Job Placement Services, etc.)

Хөдөлмөрийн яам нь ажил эрхлэлтийн талаарх мэдээлэл болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хүсэл эрмэлзэл, авьяас чадвар, чадавхийг харгалзан тохиромжтой ажлаар хангах бодлого баримталдаг. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг өөрөө бие даан ажил хөдөлмөр эрхлэхэд тусалж дэмжих бөгөөд шаардлагатай арга хэмжээнүүдийг авдаг. Шаардлагатай үед энэ төрлийн арга хэмжээг зохион байгуулдаг мэргэжлийн байгууллагуудад хандах ба зардлыг яам хариуцна. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажилд зуучлах үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллага, хүнд зээл болон мөнгөн тусламж олгох зэргээр урамшуулан дэмждэг.

Хөдөлмөрийн яам ажилд зуучлах үйлчилгээг өргөжүүлэх, илүү хүртээмжтэй болгох үүднээс компьютерийн сүлжээ ажиллуулж байна. Ингэснээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний мэргэжлийн чадварыг сэргээх чиглэлээр ажилладаг байгууллагууд болон ажилд зуучлах байгууллагууд нь хоорондоо ажлын байрны талаарх, бусад төрлийн мэдээлэл солилцох боломжтой болжээ.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хувиараа хөдөлмөр эрхлэхэд дэмжиж туслах (Support for Self-Employed Disabled Persons)

Хөдөлмөрийн яам нь бизнес эрхлэхээр төлөвлөж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг дэмжиж зээл олгох, бизнес явуулах байрыг хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр түрээслэх зэргээр дэмжлэг үзүүлдэг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилтанд олгох дэмжлэг тусламж (support for disabled workers)

Хөдөлмөрийн яам хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилтанд тогтвортой ажиллахад нь шаардлагатай тохиолдолд зээл олгодог.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажлын удирдамжаар хангах (Adjustment guidance after employment)

Хөдөлмөрийн яам болон Эрүүл мэнд, нийгэм хамгааллын яамнаас хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажлын орчинд хэрхэн ажиллах удирдамжаар хангана.

Бизнес эрхлэгчид зориулсан удирдамж (Employment Guidance for Business Proprietors)

Хөдөлмөрийн яам хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажилуулдаг болон ажиллуулахаар төлөвлөж буй бизнес эрхлэгчийг шаардлагатай удирдамжаар хангана. Үүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажил эрхлэлт, түүнд үзүүлэх тусламж дэмжлэг, түүний ажиллах орчин, тоног төхөөрөмж болон бусад асуудлын оруулна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг түүний онцлогт тохирсон ажиллах орчноор хангах (Support for Standard Workplaces for Disabled Persons)

Хөдөлмөрийн яам нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний стандартад тохирсон ажлын орчин бүрдүүлсэн болон уг орчныг бүрдүүлэхэд хувь нэмэр оруулсан бизнес эрхлэгчид зээл болон мөнгөн тусламж олгох зэргээр дэмжлэг үзүүлнэ. Ялангуяа, энэхүү орчныг хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэй хүнд зориулсан бол зээл, мөнгөн тусламж үзүүлэхэд илүү давуу эрх олгоно.

Солонгосын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих агентлаг

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилготой Солонгосын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих агентлаг (*Korea employment agency for the disabled*) ажилладаг. Агентлаг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой мэдээлэл цуглуулж судалгаа, дүн шинжилгээ хийх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, ажил болон ажлын орчинд дасан зохицох бэлтгэл сургалт явуулах, ажилд зуучлах гэх мэт олон төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг.

Бусад хүний нэгэн адил хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ч өөрийн гэсэн тогтмол орлогогүйгээр, өөрөөр хэлбэл, ажиллаж хөдөлмөрлөхгүйгээр сайхан амьдрах боломжгүй юм. Иймд Хөдөлмөрийн яамнаас тэднийг тогтмол ажилтай байлгахад илүү анхаарлаа хандуулдаг. Энэ хүрээнд яамнаас зарим чухал арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, 300-аас дээш ажилтантай компаний ажилчдын 2% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байх талаар шийдвэр гаргажээ¹⁹⁷. Компани үүнийг биелүүлэхгүй бол торгууль төлөх юм. Харин хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажлаар хангасан компанид татварын хөнгөлөлт болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний цалин мөнгөнд тусламж үзүүлнэ.

Сүүл хотын засаг захиргаанаас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор жил бүр шинээр бий болж буй төрийн албаны орон тооны 10%-д нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг авч ажиллуулахаар болсон байна¹⁹⁸. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг тогтмол ажилтай болгож, тэдний тогтвортой амьжиргааг хангахад чухал хувь нэмэр оруулах юм.

5.6 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тэтгэвэр, тэтгэмж¹⁹⁹

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн Үндэсний тэтгэвэрийн сангаас тахир дутуугийн тэтгэвэр авдаг бөгөөд тэтгэврийн хэмжээ хөгжлийн бэрхшээлийн зэргээс хамаардаг. Хөгжлийн бэрхшээлийн зэргийг 4 ангилдаг. Хөгжлийн бэрхшээлийн 1, 2, 3 дугаар зэрэг бүхий иргэн энэхүү тэтгэврийг авах эрхтэй. Харин 4 дүгээр зэрэг бүхий иргэнд нэг удаа бөөнд нь мөнгөн тэтгэмж олгоно.

¹⁹⁷<http://mojseul.ru/obshhestvo/lyudi-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami.html>

¹⁹⁸Мөн тэнд.

¹⁹⁹Social Security programs throughout the world: Asia and the Pacific, 2012. www.ssa.gov/

Хөгжлийн бэрхшээлийн зэрэг нь дараах байдлаар тодорхойлогдоно. Үүнд:

- 1 дүгээр зэрэг буюу хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан бөгөөд байнгын асаргаа сувилгаанд байх шаардлагатай.
- 2 дугаар зэрэг буюу хөдөлмөрийн чадвараа их хэмжээгээр алдсан.
- 3 дугаар зэрэг буюу хөдөлмөрийн чадвараа бага хэмжээгээр алдсан.
- 4 дүгээр зэрэг буюу хөдөлмөрийн чадвараа хэсэгчлэн алдсан.

Үндэсний тэтгэврийн корпораци нь хөгжлийн бэрхшээлийн зэргийг тодорхойлж, тэтгэврийн хэмжээг тогтоодог.

Ийнхүү хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд тэтгэвэр өгөхөөс гадна хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний гэр бүл, түүнд хамааралтай зарим хүмүүст нэмэгдэл нөхөн олговор олгоно. Үүнд дараах хүмүүс хамрагдана:

- хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний гэр бүлийн хүн;
- 18-аас доош насны, эсвэл 1, 2 дугаар зэргийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд;
- хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний 60 ба түүнээс дээш насны, эсвэл 1, 2 дугаар зэргийн хөгжлийн бэрхшээлтэй эцэг, эх;
- хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний гэр бүлийн хүний 60 ба түүнээс дээш насны, эсвэл 1, 2 дугаар зэргийн хөгжлийн бэрхшээлтэй эцэг, эх орно.

* * *

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Constitutions of People's Republic of China, 1982. www.constitution.org/cons/china.txt
- Law on the Protection of Persons with Disabilities 1990. www.cdpf.org.cn/english/
- Education Law of the People's Republic of China, 1995. www.moe.edu.cn/
- Higher Education Law of the People's Republic of China. www.moe.edu.cn/
- law of Labor in China, 1994. www.jus.uio.no/lm/china.labor.law.1994/doc.html
- Regulations on the Employment of Persons with Disabilities. www.cdpf.org.cn/english/
- Regulations on the education of persons with disabilities, Beijing, China, 1997. www.cdpf.org.cn/english/
- Old age, disability, survivors Regulatory Framework 2011. www.socialsecurity.gov/
- The Protection of Rights of People with Disabilities in China, By Eric Zhang. www.disabilityworld.org/
- Statistical Communique on the Development of the Work for Persons with Disabilities in 2013. www.cdpf.org.cn/english/statistics/
- China Disabled Persons' Federation. www.cdpf.org.cn/english/
- Act on Welfare of persons with disabilities. http://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/
- Act on special education for the disabled persons. http://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/
- Employment promotion and vocational rehabilitation of disabled persons. http://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/
- Social Security programs throughout the world: Asia and the Pacific, 2012. www.ssa.gov/
- ФЗ "О социальной защите инвалидов в российской федерации." www.docs.cntd.ru
- ФЗ "Трудовой кодекс". <http://base.garant.ru>
- ФЗ "О социальной защите инвалидов в российской федерации." www.docs.cntd.ru
- ФЗ "Об образовании". www.consultant.ru
- ФЗ "о государственном пенсионном обеспечении". www.consultant.ru
- Schwerbehindertengesetz (SchwbG). <http://behinderung.org/gesetze/schwbG.htm>
- SGBXII. www.gesetze-im-internet.de
- Disability Discrimination Act 1992. www.comlaw.gov.au
- Social Security Act 1991. www.comlaw.gov.au